Kako su proponenti malih hidroelektrana promijenili strateški pristup zagovaranja

Usvajanje izmjena Zakona o električnoj energiji u Parlamentu Federacije BiH 2022. godine, široj javnosti poznato kao zabrana izgradnje novih malih hidroelektrana (mHE), ušutkalo je zagovornike ovakve vrste energetskih postrojenja u ovom entitetu. Barem javno. Prije toga vlasnici kapitala koji su ulagali novac u mHE organizovali su proteste, poslavši radnike da brane njihove interese. Argumenti su bili da će "stotine radnika ostati bez posla", da će zakon "ugroziti investicije", "da je moguća proizvodnja električne energije u Federaciji BiH iz malih hidroelektrana jednaka godišnjoj proizvodnji termoelektrane – TE Kakanj, odnosno 2.500.000 MWh, te da je za ovu proizvodnju el. energije učešće u smanjenju stakleničkih plinova, a prvenstveno CO2 u iznosu od 1.875.000 tona, što odgovara kompoziciji od 75.000 vagona od po 25 tona". Negativne posljedice ove "vizije" nisu isticane.

Proponenti mHE, poput Edhema Bičakčića, poslije te 2022. više nisu u medijskim istupima branili ideje o mHE kao o "alternativnom izvoru energije" koji će diversificirati opskrbu električnom energijom. Umjesto negativnog publiciteta koji bi izazvala dalja promocija mHE, proponenti su odlučili da svoje argumente nastave zastupati na manje vidljiv način. Izmjene zakona nisu značile potpunu obustavu izgradnje jer je njime predviđeno vrijeme od tri godine za kompanije koje su ranije dobile dozvolu da kompletiraju sve potrebne dozvole. Taj rok je istekao u augustu ove godine.

Tako je pomenuti Bičakčić u oktobru 2024. godine učestvovao na Balkan Solar Summitu u Banjaluci u okviru panela "Male hidroelektrane u BiH: Jučer, danas, sutra". Moderator panela je bio također bivši direktor Elektroprivrede BiH Amer Jerlagić. On je i vlasnik mHE u Kaćunima kod Fojnice poznate po tome što je napravljena nekoliko desetina metara od kuće porodice Hodžić. Na internetu nema mnogo informacija o sadržaju panela. Na stranici organizatora predstavljen je kratki siže sa generičkim zaključkom: "Zaključeno je da postoji značajna potreba za strožijim propisima kako bi se osigurala usklađenost s ekološkim standardima i principima održivog energetskog planiranja (SEP). Panelisti su naglasili važnost uravnoteženja energetskih potreba s očuvanjem ekosistema, kao i potrebu za transparentnošću u procesima donošenja odluka i implementacije projekata. Ovi zaključci postavljaju temelje za daljnja razmatranja i unapređenja." Iako napisan u pomirljivom tonu, sa nominalnom brigom za okoliš, jasno je da panelisti mHE vide kao budućnost, bez obzira na trenutne zakonske prepreke.

Argument o značaju mHE u proizvodnji električne energije iz obnovljivih izvora koristi se i u *Dopunjenom zahtjevu za obnovu okolišne dozvole za male hidrocentrale na rijeci Rami (5 mHE u nizu)* kompanije "ECCO-CRIMA" d.o.o. Prozor-Rama. Zahtjev je priložen na javni uvid u aprilu ove godine.

“Značaj implementacije ovog projekta ogleda se u proizvodnji električne energije iz obnovljivih izvora, što ima značajne efekte u strategiji proizvodnje energije iz obnovljivih izvora i strategiji zaštite okoliša. Članice Evropske unije su brojnim raspravama, dokumentima i finansijskim planovima promovirale i pomogle korištenje obnovljivih resursa u energetske svrhe kao prioritetan zadatak. Brojni su argumenti da se korištenjem alternativnih energetskih izvora postižu globalni okolišni ciljevi, sigurnost isporuke energije i konkurentnost na tržištu. U tu svrhu Vijeće Evropske unije je donijelo Rezoluciju o električnoj energiji iz obnovljivih izvora energije i unutrašnjem tržištu električnom energijom (SEC 470-C5-0342/1999). Pored toga, Vijeće Evropske Unije je donijelo Direktivu o unutrašnjem tržištu električne energije (COM(97)599) i Rezoluciju o planu akcije Zajednice u vezi obnovljivih izvora energije (4.07.1996), na osnovu koje je Komisija o energiji prema budućnosti donijela ‘Zeleni papir za Strategiju Zajednice’ - Obnovljivi izvori energije (COM(96)0576-C4-0047/96)”, stoji u ovom dokumentu.

Hajdemo provjeriti kroz brojke “značajne efekte” o kojima se govori. Prema procjenama projektanata plan je da ovih pet mHE godišnje proizvode oko 15 GWh struje, u idealnim uslovima. Protekle godine u FBiH 82 male hidroelektrane su proizvele 167,77 GWh električne energije, podaci su Regulatorne komisije za energiju u FBiH. Dakle, prema planu ovih pet mHE bi činile oko devet posto proizvodnje u odnosu na trenutnu ukupnu proizvodnju mHE u FBiH. Proizvodnja svih mHE u državi prošle godine činila je tek 2,15 posto od ukupne proizvodnje. Podaci pokazuju da su projekcije proizvodnje u malim mHE u praksi neostvarive zbog sve sušnijih godina. Ni planirana postrojenja na Rami ne bi bila izuzetak. Teško je procijeniti kolika bi stvarna proizvodnja bila, ali daleko od toga da bi imala “značajne efekte”, kako se tvrdi. Izvještaj IPCC-a iz 2022. godine procjenjuje da se “u mediteranskim dijelovima Europe predviđa smanjenje hidroenergetskog potencijala do 40 posto pri zagrijavanju od 3°C, dok se pri zagrijavanju od 2°C i 1,5°C predviđa pad ispod 10 i 5 posto”, što potvrđuje pad u proizvodnji mHE koji je već primjetan. Potvrdu o padu proizvodnje dobili smo i u Izvještaju EP BiH za 2024. godinu: “Male hidroelektrane u vlasništvu EP BiH, uključujući i udio proizvodnje male HE Bogatići, proizvele su 59,6 GWh, što je za 7,1 GWh odnosno 10,6 posto manje od plana, a za 19,1 posto manje od proizvodnje ostvarene u 2023. godini.”

Pored toga, nesklad između regulativa i njihove primjene u BiH dovodi do čestih ekoloških katastrofa. “U proteklih nekoliko godina zabilježeno je nekoliko pomora riba na rijeci Lašvi zbog rada istoimene male hidroelektrane, kao i na rijekama Jabušnica i Sutjeska, gdje su u izgradnji tri male hidroelektrane, te na rijeci Drinjači. Na primjer, u rijeci Lašvi, zbog ispuštanja mulja iz akumulacije MHE Lašva, došlo je do pomora riba nizvodno od brane prema Busovači”, piše u istraživačkom članku objavljenom na Earth Journalism Network. Navodi se i da “mnoga riječna korita u BiH ostaju suha veći dio godine jer operateri ne održavaju biološki minimum, odnosno ekološki prihvatljiv protok. Kao rezultat toga, biljni i životinjski svijet se ne mogu prirodno razvijati. Prolazi za ribe na brojnim lokacijama malih hidroelektrana pokazali su se neefikasnim, jer ih većina vrsta riba ne koristi zbog nepravilnog dizajna i nagiba”.

S druge strane, u Republici Srpskoj još uvijek je dozvoljenja izgradnja mHE, a Zakonom o obnovljivim izvorima energije iz 2022. promijenjen je sistem podsticaja. Ovaj zakon definiše mala postrojenja kao ona koja imaju instalisanu snagu do 150 kW i samo takva imaju pravo

na subvencionisanu cijenu energije. Iako su lokalne zajednice po pravilu protiv izgradnje novih mHE, viši nivoi vlasti staju na stranu investitora. Strateške odluke Vlade Republike Srpske pokazuju opredjeljenost za mHE na štetu okoliša: “Entitetska vlada izmijenila je prije dvije godine granice zaštićenog područja rijeka Pliva i Janj, čime je hidroelektrana Jovići iz njega izuzeta. Također, izmjenama Prostornog plana RS-a do 2025., uvrštena je na listu malih hidroelektrana za koje postoji javni interes. Ministarstvo za prostorno uređenje, građevinarstvo i ekologiju RS-a oslobodilo je u aprilu prošle godine investitore od sačinjavanja Studiju utjecaja na životnu sredinu, koja je uobičajena za ova postrojenja”, navodi se u članku Radio Slobodne Europe. Simbol ovog odnosa postala je izjava načelnika Šipova Milana Kovača (SNSD) koji je 2022. godine izjavio: “Mi imamo pet rijeka u Šipovu. Tih pet rijeka teče bezveze i niko od njih koristi nema”.

Da su vlasti u ovom entitetu opredijeljene za podršku mHE pokazuje i izjava ministra energetike RS-a Petra Đokića iz aprila ove godine kada je najavio dovršetak radova na tri mHE na rijeci Bistrici kod Foče. "Očekujemo da će biti određenih promjena u toku realizacije, ali u svakom slučaju ovaj projekat predstavlja izuzetnu vrijednost za energetski sistem Republike Srpske".

Sa planiranom godišnjom proizvodnjom od cca. 150 GWh, ove tri hidroelektrane bi činile skoro dva posto ukupne proizvodnje u RS-u gdje je ukupna proizvedena energija prošle godine iznosila cca. 7.600 GWh. Ipak, opet govorimo o idealnim uslovima koji se po pravilu nikad ne ostvare.

U promociji projekta vlasnik kompanije je istakao i broj zaposlenih radnika: “Direktor HE ‘Bistrica’ Dejan Pavlović rekao je da ovo preduzeće trenutno ima 28 zaposlenih sa područja opštine Foča, te da je projekat veoma značajan za lokalnu zajednicu i za Republiku Srpsku”. Od 4000 zaposlenih u ovoj opštini 28 radnika ove kompaniji čini tek 0,7 ukupno zaposlenih.

Nasuprot predstavljenim benefitima stoji niz prijetnji koje nisu istaknute. Još 2023. godine organizacije za zaštitu okoliša su upozoravale na manjkava rješenja u izgradnji ovih postrojenja.

Redžib Skomorac, pravni savjetnik u Centru za životnu sredinu Banjaluka tada je kazao da za planiranu gradnju tri MHE nije adekvatno utvrđeno nultno stanje životne sredine, čime niti same Studije uticaja na životnu sredinu, koje je ministarstvo odobrilo, nisu adekvatne i u skladu sa zakonom, pisao je Inforadar.

“Studijama se za migraciju riba predviđa opskurno tehničko rješenje tzv. ‘riblji lift’, o čijoj funkcionalnosti i opravdanosti u konkretnim projektima nije ništa naročito navedeno kako u studijama tako i u dokumentaciji koja se prilaže za izdavanje ekološke dozvole. Pored toga, investitor je sva tri projekta otpočeo bez važećih ekoloških dozvola, koje su u momentu početka radova bile istekle, a postupak odobravanja Studija je bio u toku”, upozorio je tada Skomorac.

Gubljenje turističkih potencijala, presijecanje migracionih ruta vodene faune, amplifikacija negativnih uticaja brana usred sve izraženijih suša, mala korist za lokalne zajednice u neposrednoj blizini rijeke, samo su neki od negativnih efekata koje izazivaju projekti poput ovog.

Zaključak je da su se strategije promocije mHE u BiH promijenile u posljednjih nekoliko godina. To je pogotovo slučaj u FBiH gdje je usvojen zakon koji zabranjuje izgradnju novih mHE. Investitori ne promovišu u medijima ovakve projekte jer izbjegavaju negativan publicitet. Umjesto toga, svoje argumente sada zastupaju kroz okolišne dozvole, samite ili lobiranja u energetskim krugovima. U RS-u je također primjetan manji broj istupa investitora. Tamo im promocija nije ni potrebna jer je Vlada RS-a njihove interese ugradila u svoje strateške dokumente.

.